

ԾԱԶԻԿ

ԺԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

17^{րդ} ՏԱՐԻ.—ԹԻԻ 16. (560)

17 ԱՊՐԻԼ, 1904

ԳԱՐՆԱՆԱՄՈՒՏԻ ԴԱՇՏԱՆԿԱՐ

ՌՈՒԲԵՆ ԶԱՐԳԱՐԵԱՆ

ԱՇՏԻՆ վրայ, որուն մէջտեղէն բլուրներու սապատող ողնաշար մը կ'երկննայ, անձրեւին տրտմութիւնը բոներ կեցեր է: Հանդարտ, միապաղաղ տրտմութիւն մը որ երկինքէն վար կախուելով՝ կը հասնի մինչեւ վարի հերկերը, աշնացանները, վարի գեղերն ու տուները: Ու Դաշար, հեռաւոր գերեզմանոցի մը անաղմուկ լռութեամբը, կ'ամփոփուի, կը տեղաւորուի այդ տրտմութեան մէջ ինքնակամ անձնատուութեամբ, կարծես վայելելով իր վրայ ցողուած այդ տխրութիւնը, հաճոյանալով անոր տակ, իր կողմէն անոր մօտենալու ջանք մը ընելով:

Իր երկայնութիւնը չըջափակող լայնանիւտ, ձիւնազարդ լեռնաշղթային լւարաքանջիւր իրանը որ առանձին լեռ մըն է, մեծաւնիւտ ու բարձրագագաթ, վեհաշուք հպարտութիւն մը կ'արձանացնէ եւ այդ մառախլապատ տրտմութեան կը մօտեցնէ իր ճակատը՝ մեծաշուք պսակադրութեան մը հանդիսաւոր կեցուածքին մէջ:

Ամպերը այդ բարձունքներուն աւելի մօտ են, իրենց չըթո՛ւնքը կը զպնայ գրեթէ անոնց, մինչդեռ վարի տափարակ համեստութիւններուն վրայ իրենց մրուրը կը մաղուի միայն:

Այս խոնաւ ու արտասուածքով տխրութիւնն է որ աղօթքի մը պէս կը ծնրադրէ պիւրահազորդ արտերուն վրայ, կը խառնուի համաշափ ակօսներուն եւ խափուէի գոյնով փխրուն հողին հետ, որպէս զի կենսագործէ յառաջիկայ գարնան ուռճալից ընձիւղները, ծիծաղկոտ ու ցնծուն ծլարձակումները, առատալիւր բուսականութեան մը դալարաւէտ զարթնումը: Հաղարաւոր բազուկներ պիտի քաղեն բոլոր այդ հարստութիւնը, պիտի ամբարեն, զեռ պիտի տան ասոր ու անոր. բաղմաթիւ նախիրներ իրենց բաժինը պիտի առնեն ու կուշտ կտնամպարով թռչուններ երամովին պիտի ճախրեն հրճուագին՝ հունձքով ու պտուղներով բեռնաւոր գետնին վերեւէն, պիտի երգեն լիա-հագագ ամէնքն ալ իրենց յատուկ մեղեդիները...

Սակայն ի՞նչ փոյթ, ահա հորիզոնին վրայ ամպերը կը խռուանան, գորշագոյնները կը մզեղտուին ու տափակ երկայն սանտրի մը պէս իրենց ատամները ճերմակին մէջ կ'անցընեն. քիչ մը վերօք թխադոյն գօտի մը կ'երկննայ սպառնազին, վերջանալով ձուկի պոչով մը:

Եթէ երկինքէն անտարակուսելի լոյսը վտարուած է, բայց եթէ արեւը կը շարունակէ իր կարմիր տաքութիւնն ու ոսկի շողարձակութիւնը, անոնք ամէնքն ալ անտեսանելի ոլորտներու մէջ թառած, այդ սեւ գօտիէն ու այդ համապարփակ յուսահատութենէն անդին տեղ մը կը սպասեն. կը սպասեն գարունը գրկած, որպէս զի մարտն իր կատաղի թռքերուն անսպառ կարծուած փքոցը դատարկէ, որպէս զի ապրիլն իր լալկան աչքերուն բոլոր սուգը քամէ եւ այս քաղցրանուշ տրտմութիւնը հասունցնէ հողն ու քարը, կեղեւն ու ոստը, ակերուն երակներն ու գետերուն ստինքները :

Օրը որքան որ կը տարածամի, վերջալոյսը ո՛րքան որ կը փութայ, համատարած Տրտմութեան մէջէն այնքան որոշ պայծառութիւն մը կը թափանցէ, եթերային տարտամ ժպիտ մը որ վերի անտեղիտալի տոգունութիւններէն անցնելով կը ցրուի, կընդլայնուի ու կը մեծնայ :

Ձէ՛, վախճալու բան չկայ սակայն, պատուհաններու երկաթներէն, ծառերուն ճիւղերէն, ծխնելոյղներու եզերքներէն եւ օդին մէջ առկա՛ն այս բիւրաւոր կաթիլները մօտայուտ յուսահատական վախճանի մը վրայ լացող արցունքներ չեն. աշնան հոտը չի գար բոլոր ասոնցմէ :

Գահավէժ տրտմութիւնը չէ ասիկա, որուն ետեւէն մարդ վախն ունենայ սպասելու որ բնութեան ձմեռնային աղէտները պայթին տեղէ մը : Առաջաւոր Գարնան քընքուշ, ցօղաթօրմ տրտմութիւնն է որ թեւարաց առեր կայներ է դաշտին երեսը, կարօտալից գեղերուն գլխին վերեւ :

Այս մօխրագոյն բեհեղէ վրանին խորը մայիսի գեղեցկութիւնն իր հարսանեկան արդուղարդը կ'ընէ, գանգուներուն մէջ շարելով կարմիր վարդերը, դեղին վարդերը ու ճերմակ վարդերը, ետեւի ծամերուն հիւսկէններուն մէջ՝ խնկաւէտ մանուշակներու թերթիկներ, մէջքը կապելով փափկամետաքս կանանչ տերեւներէ գօտին, քամելով լանջքին վրայ ճերմակ շուշաններու կաթը. մայիսի գեղեցկութիւնն հիմա ինքզինք կ'օծէ հմայիչ անուրջներու լոյսովը, օրօրող հեշտանքներու, հրգերու, անհանգարտ սէրերու, դեռ շատ մը ցնորեցուցիչ յափշտակութիւններու բուրմունքովը :

Եթէ տրուած ըլլար ո՛ր եւ է հոգիի արձագանգելու օր մը բոլոր այն փրանուագ ու փափկավանկ եղանակները՝ որ վաղը գարնան թոշունները պիտի բերեն իրենց հետ դաշլալելու անծանօթ հեռաւոր հորիզոններէ, եթէ տրուած ըլլար ո՛ր եւ է սրտի՝ իր յուռթի ածուներուն վրայ ծաղկեցնելու, այն բոլոր գունագեղ ու թարմ զգացումները՝ ինչպէս վաղը պիտի փթթին հիւթեղ ծաղիկները, ա՛խ, եթէ այդ հոգիներուն ու սրտերուն մէջ ինծի ալ մասնակցութեան մը բաժինը վիճակուած ըլլար՝ երախտագիտութեամբ պիտի կենայի բաղկատարած զէպ ի այսօրուան գարնան Տրտմութիւնը որ կը նստի ա՛հա դէմի ըլուրներուն ու արօրադրուած դաշտին երկայնքն ի վար : Ասոր մէջէն ցաւակոծ ու մահաբոյր հեծեծանք չի սուրար, ինչպէս աշնան տրտմութենէն որ կը պրկէ բնութեան բազմաձայն քնարին թելերը ու կը խորտակէ զանոնք. ասիկա աւերիչ հանգամանք չունի, որուն հաղորդակցութիւնը ցամքեցնէ կաթ տուող ծիծերն ու դաղրեցնէ կենսալից բարախումները : Զինքը ծննդաբերող ամպերուն ետեւ արդէն գարնան հրեշտակին տաւիղը կը լսուի մեղմաձայն ու քաղձրահնչիւն, որ վաղը գետին պիտի իջնէ, պիտի բաշխուի ամէնուն, գեղացիին ալ աւելի, գեղի աղբիւրներուն շատ աւելի :

ՎԱՍԻԼԻ ՎԵՐԷՍՉԱԿԻՆ

ԼԵՒՈՆ ՔԻՐԻՇՃԵԱՆ

ՐՈՒԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ թանկագին զոհերուն շարքին մէջ ուսական հայրենիքը անցեալ շարթու արձանադրեց Վասիլի Վերէսչակինի անունը: Ծայրագոյն Արեւելքէն հասնող հակասական հեռագիրները, այս անգամ այլեւս չա՛տ որոշ եւ աղիտաբեր, ծանուցին թէ Վէ-

րէսչակին ալ մէկն էր այն հարիւրաւոր զոհերէն, որոնք Ծովակալ Ստեփան Մաքարովի եւ «Բէդրորավլովսք» զրահաւորին հետ, հեղուկ գերեզմաններու մէջ գացին հանգչիլ:

Ո՛վ էր սակայն Վասիլի Վերէսչակին, որուն մահուան դոյժը պատերազմի դաշտէ մը կուգայ. ուղմագէ՞տ մը թէ ղինուոր մը, կամ լրաբե՞ր մը թէ բանակի մատակարար մը. — ոչ մին, ոչ միւսը. Վերէսչակին ժամանակակից ուս գեղարուեստին անկրկնաքարը եւ բովանդակ Եւրոպայի նկարչական արտադրութեանց վարպետներէն մէկն էր: Կէս դար եւ աւելի առաջ, Թոմաս Բարլայ իր Հերոսներ անուն ներհուն գործին մէջ խօսելով Ռուսիոյ վրայ, դայն կը նկատէր լայնածաւալ այլ մունջերկիր մը, որ համաշխարհային ու ամենուրեք արձագանգող ձայն մը չէ արտադրած: Բայց անկէ ի վեր Ռուսիոյ մտաւորական եւ գեղարուեստական շարժումները հետը հետէ կազմաւորեցին այն գերազանցապէս համամարդկային հանճարները, որոնք Դաւիթովի մը կամ Չայքովսքիի մը բերնով խօսեցան բոլոր սրտերու: Անոնք, Արուեստը ծառայեցնելով իրենց մարդկայնական ձգտումներուն, եւ բարոյականի դասերը ներկայացնելով ամէնէն հրապուրիչ ձեւերուն տակ, յաջողեցան մէկէն ստեղծել այն տաք հոսանքը, որ անսահման ու այլադաւան համակրութիւնները՝ խլեակներու՝ կամ յարդի շիւղերու թեթեւասահութեամբ՝ տարաւ միացուց իրենց Արուեստի մասին ունեցած գաղափարի ամրաչէն թումբերուն:

Վասիլի Վերէսչակին ալ իր ընդգրկած գեղարուեստական սեռին մէջ միեւնոյն դորժը կատարեց: Նկարիչ մը, բոլորովին ինքնատիպ տաղանդով, վրձինի վարպետ մը՝ որ յաճախ անուշադիր՝ Եւրոպայի գեղարուեստական նորանոր ձգտումներուն, իր հոյակապ իտէալին իրագործման միայն կ'աշխատի գլխիկոր, ահա՛ Վերէսչակինը իր նկարագրին լայն գիծերուն մէջ: Բայց երբ հոյակապ իտէալ կը սենք, պէտք չէ բնաւ հասկնալ ընդհանրապէս Գեղարուեստի վարպետները զրազեցնող այն մասնագիտական կատարելագործութիւնները, որոնք յառաջ կուգան նոր դպրոցի մը հաստատմամբ կամ դասական գլուխ գործոցներու ուսումնասիրութեամբն ու ընթերցանութեամբ: Վերէսչակինի ճառագայթող գէմքը ա՛յնքան մտածկոտ ու կնճռալի դարձնողները այս հոգերը չէին բնաւ. եւ գուցէ ասոր համար Գեղարուեստի խստակրօն կրիտիկոսները այս պահուս քրթմնջեն ի լուր բոլոր այն փառաբանութիւններուն, որոնք Վերէսչակինի լարծուն դագաղին վրայ կը կարգացուին: Հո՛գը: Ռուս նկարիչը վայրկեան մը իսկ չմտածեց հաճոյ թուիլ իր ժամանակի վարպետներուն. իր վրձինը չէր կրնար

վտանգներու մէջ մտնել, ձիւշդ այդ միջոցին արդէն, Չինական սահմաններուն մօտ ծագած էր ահագին պատերազմ մը, որ, անհամար զոհեր տարաւ Այդ արիւն նահեղութեան նկարագրութիւնը իսկապէս ահարկու եւ քստմնեցուցիչ է։ Մարդկու թեան մեծագոյն մասին դեռ անծանօթ մնացած այդ արարածները անդադար կը փճանային, այնքան անհաւատալիօրէն արագ, որքան չեն իյնար անտառին դեղին տերեւները, երբ ձմեռնաշունչ հովը կը շաչէ։ Մարդկային էակներու այս հրէշային հունձքը, սակայն, նիւթը հայթայթեց Վերէսչակինի ամէնէն անուանի նկարներէն մէկուն — Գանկերու Բուրգը — որ ներկայիս պահուած է Մոսկուայի Գեղարուեստական Սրահին մէջ։ Այդ դուռնի գործոցը ձօնուած է «բոլոր այն մեծ զօրավարներուն, որոնք ապրած են, կ'ապրին եւ պիտի ապրին»։

Պատերազմական նկարներու շարքին մէջ, Գանկերու Բուրգէն ետք Վերէսչակին արտադրեց Նաբոլեօնի բանակին նահանջը, որ այս անգամ իսկապէս Պատերազմը պատկերացուած էր իր բոլոր արհաւիրքներովն ու աղէտներով։ Վերէսչակինի պատերազմական նկարները, բացի մէկ հատէն, մասնայատկութիւնն ունին պատկերացընելու պատերազմին յառաջ բերած թշուառութիւնները, թէպէտ կտաւին վրայ ռազմական գործողութիւններ, ճակատամարտ կամ ցարդ նկարուած չըլլան։ Արդէն ռուս նկարիչին մտածելու կերպը սա էր թէ «իսկական կոիւր պատերազմը չի ներկայացներ. կոիւր պատերազմի տեւողութեան մէջ վայրկեան մըն է միայն, ու ամէնէն քիչ սոսկալի վայրկեանը, որովհետեւ կոիւր ըրպէն շատ արագութեամբ կ'անցնի եւ գաղափար չի տար կազմակերպուած արշաւանքին մէջ տիրող թշուառութեանց նրկատմամբ»։

Հինգ տարի առաջ, Նաբոլեօնի Նահանջը՝ Մոսկուայէն դէպի Փրանսական սահմանները, ի ցոյց դրուած էր Անգլիոյ Գեղարուեստական Կրօնքը Սրահին մէջ. բազմաթիւ այցելուներու հետ որ մը Վիլհէլմ Կայսըր տեսնելով զայն, կը գոչէ։ — Այս տեսակ պատկերները ամէնէն աւելի կ'ապահովցնեն զմեզ թէ պատերազմելու դրութիւնը որ մը պիտի լքուի։ Ու երկար ատեն, հիացմամբ դիտելէ ետք Նաբոլեօնը, որ Ռուսիոյ թանձրախոտ ձիւներուն մէջ թաղուած՝ կը քալէր գէպի ետ այս անգամ, անոր անյադութեանը վրայ աւաղեց։

Վասիլի Վերէսչակինի կեանքին ու գործունէութեան դերագոյն նպատակը եղաւ ամէնէն տպաւորիչ ձեւին տակ հասկցնել թէ ի՞նչ կը նշանակէ Պատերազմը, եւ թէ ի՞նչ զոհողութիւններու դուռ կը բանայ անիկսոյ Այս նպատակին յաջողութեան համար ամէն յատկութիւն իւրացուցած էր Բազմաթիւ պատերազմներու մէջ գտնուած էր թէ՛ իրեւ հանդիսատես եւ թէ՛ իրր ռազմիկ։ Պարագաններու բերմամբ, եւ իբր ճշմարիտ զինուոր ռուս արուեստագէտը չէր վարանած իր սուինը գործածելու, իր նոր իմն Սովոկլէս, որ ողբերգութիւններ գրելէ ետք օրով մասնակցեցաւ Պէլոպոնէսեան պատերազմին, զօրաւոր բանակի մը գլուխն անցած։ Վերէսչակինի համար, Մահուան գաղափարը՝ զուրկ ու եւ է ահագնեցիկ նշանակութենէ, բառ մըն էր լոկ, ընտանի եւ նոյն իսկ սիրելի, քանի որ այնքան անգամներ անոր չօչափումը զգացած էր, գնդակի սուլիւններուն մէջ, թնդանօթի որոտումներուն հետ կամ ընկղմելու մօտ եղող զրահաւորներուն վրայ։ «Ամէն վայրկեան կը զգայի Մահուան մերձաւորութիւնը եւ զրացնութիւնը, եւ ռումբի մը կամ գնդակի մը ականջիս մօտէն սրընթաց անցընելու պատին մէջ միւրճումը այնպէս մտածել կուտար ինծի թէ մէկը կայ որ չօրս դիս կը մլրտահարէ»։ Այս խոստովանութիւնը կ'ընէ նոյն ինքն Ռուսաստանի անվեհեր արուեստագէտը, որ մէկ քանի շաբաթ պաշարուած մնաց Կեդրոնական Ասիոյ մէջ բռնիկներէ բաղկացած խումբի մը կողմէ, որ ռուս զօրավարներու զինակիցը եղաւ, որ մէկ երկու տասնեակ տարիներ առաջ դարձեալ Մովակալ Մաքարովի զրահաւորին մէջ ապրեցաւ, եւ որ Աղեքսանդր Բ. Ձարին կողը կեցաւ։

Իր անհատական նախասիրութիւններէն դուրս, պատերազմական գործողութեանց հանդէսը ցոյց տուած այս տաք վերաբերումը պատճառ եղած էր որ Վէրէսչակին եւ թարկուի այն կարգ մը բամբասանքներուն, որոնք անբաժան են գործ արտադրող մարդոց քղանցքներէն: Տեսէք ինչպէս կը խօսի ինքը. — «Սովորաբար ինծի կը հարցնէին թէ ինչո՞ւ քիթս ամէն բանի մէջ կը խոթեմ, որ մը կրնամ գլուխս փորձանք բերել: Ու ես կը պատասխանէի. — Կուզեմ ամէն բան տեսնել որպէս զի կարենամ ամէն բան նկարել. այդ պատճառով ամէն տեղ կ'երթամ եւ ամէն բան կը դիտեմ, այնքան որքան կարելի է»:

Պատերազմը իր իրական աղէտներովը թէպէտ սահմոյնի տուած էր Վէրէսչակին երեւակայութիւնն ու վրձինը, բայց Պատերազմը իր խանդավառող տարրերով պատճառ եղած էր որ արուեստագէտի կորովի հոգին հրապուրուի անոր շքեղանքէն ու փողահարութեանց թնդիւնէն: Այս պատճառաւ Պատերազմը, իբր մարտի ու մաքառումի խորհրդանշան, գուրդուրալի բան մըն էր դարձած իրեն համար: Պատերազմը, ըստ Վէրէսչակինի, հակադրութիւնն է բովանդակ բարոյականութեան եւ մարդկայնութեան: Իայց նոյն Պատերազմը, զոր այս անգամ պէտք է նկատել իբր կազդուրիչ եւ մեռելութեան միջրօպնորու սպաննիչ, Վէրէսչակինի համար ուրիշ բան չէ, այլ տեսակ մը լաւ կազմակերպուած եւ շատ վտանգաւոր սքօրդ: «Ես ինք պատերազմի մէջ մարդեր սպաննած եմ եւ փորձառութեամբ կրնամ ըսել թէ մարդ մը սպաննած ըլլալու զրգուումը, նոյն իսկ պարզ գոհացումը ճիշդ այն զգացումն է զոր մարդ կուսնայ որսի կենդանի մը զարկած ատեն»:

Եւ այս մարտաշունչ բառերը արտասանողը նոյն այն անձն է որ իր նկարներով մեծագոյն սատարը կը հանդիսանայ պատերազմը ահարկու նկատել տալու համար ընդհանուր մարդկութեան աչքին: Վէրէսչակին իր նկարած արեան լիճերով, սովէ կմախացածներով, յօշոտուած մարմիններով եւ անգլուխ դիակներով ամէնէն ահռելի սարսափը ազդած է պատերազմի ջատագովներուն վրայ: Միակ վրձին մը թերեւ շատ աւելի իրական արդիւնքներ տուած է, քան հաշտարար համաձայնութիւնները եւ խաղաղութիւնն ի նպաստ բորականտները:

Սակայն Վէրէսչակին բոլորովին չի սահմանափակուեցաւ պատերազմական նկարներ պատրաստելու գործին մէջ, այլ արտադրեց կրօնական ու եկեղեցական շարք մը նկարներ ալ, թէպէտ արուեստը կրօնքին պատշաճեցնելու առթիւ իր ցոյց տուած լայնամիտ նկատումները պատճառ եղան որ խաչակրութեան պէս ոյժ մը կանգնի իր դէմ: Իբր խիզախ ու անվեհեր հոգի, Վէրէսչակին իր ըմբռնած եղանակով ու գայթակղեցուցիչ իրապաշտութեամբ մը պատկերացուց Փրկչին Ծնողքը, Յիսուսի Յարութիւնը եւ Յովնանէս Մկրտիչը, զոր արեւելքցի Ֆաքիրի մը տարալով ներկայացուց: Վէրէսչակինի կրօնական նկարներուն դէմ յարուցուած զրգուումը տարածուեցաւ մինչեւ Աւստրեան սահմանները եւ որ մը վերջապէս Վիէնայի Բիւնցթէրհաուզ Յուգանդէսի տնօրէնութիւնը հարկադրուեցաւ անոր չորս նկարները վերցնել ցուցափեղկերէն, երբ արդէն մոլեռանդ կաթոլիկ մը խաթարած էր զանոնք, չի՛ մը արջասպ թափելով անոնց վրայ:

Վէրէսչակինի արտադրած գործին նկատմամբ գեղարուեստական աշխարհի վարպետներուն կարծիքը հետաքրքրական պիտի ըլլար գիտնալը: Անգլիացի քննադատ մը մէկ քանի տարի առաջ սապէս կը ներկայացնէ անոր արուեստը. — Վէրէսչակին նկարչական իրապաշտութեան Հոմերոսն է: Իր նկարած պատերազմները տեղի կուսնենան ռաջօթեայ, տաք արեւին տակ, կամ ձիւնի համայնատարած սպիտակութեան վրայ. իր մարտիկները, երբ հասած են կռիւի ամէնէն տաք բուլէին, մարդկային բնութեան բոլոր խանդավառութիւնները ցոյց կուտան: Մէյսօնիէ այնքան խորապէս

ազդուած էր ոռւս արուեստագէտին իրապաշտութենէն որ, իր սկսած մէկ նկարը — Նաբոյիօն Բագմափորձի մը ստեղծ — կիսկատար թողած է, որովհետեւ նկարին պատ-
րաստութեան միջոցին տեսած էր Վէրէսչակինի պատրաստած զօրավարի մը նկարը:

Վասիլի Վէրէսչակին, իբր արուեստագէտ ինչ արժանիք որ ալ ունենայ, Պատե-
րազմը իբր ահարկու եւ բարբարոսային արարք մը ներկայացնելու իր յաջող փորձե-
րով, մարդասիրական գեղեցկագոյն գործը կատարած եղաւ: Եւ մենք ալ կը հաւա-
տանք թէ Խաղաղութեան օգոստափառ բարեկամներուն քով իր անունը անյիշատակ
չպիտի թողուի: Առ այժմ, ժողովրդային համակրութիւնը չէ որ կը զլացուի իրեն: Ռուսիոյ
կարեւոր թերթերէն մին՝ «Նովոստի», որուն գրական ու գեղարուեստական
բաժիններուն քսան տարիէ ի վեր կ'աշխատակցէր Վէրէսչակին, անցեալ երկուշարթի
հոգեհանգստեան պաշտօն մը կատարել տուաւ Քաղանի մայր եկեղեցիին մէջ: Բե-
ղերսպուրկէն հասած նորանոր տեղեկութեանց համաձայն, Վէրէսչակին ուրիշ ար-
ուեստագէտներու մասնակցութեամբ մտադիր էր կազմակերպել ճակատամարտի նը-
կարներու միջազգային ցուցահանդէս մը, որ պիտի կոչուէր Պատերազմին Արհաւիրք-
ները: Բայց Խաղաղական Ուկրէանոսին ալիքները, զորս այնքան սիրեց եւ որոնցմով
այնքան շար օրօրուեցաւ, աճապարեցին գրկափարել զինքը, Պատերազմի արհաւիրք-
ներուն զոհելով նաեւ իրենց խորխտ նկարչը:

ՖԵՄԻՆԻԶՄԻ ԱՌԹԻԻ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ԵՐԶԵՐՍ չեմ դիտեր ինչպէս առիթը ներկայացաւ որ մեր կին
գրողներէն երկուքը (Սիւլի եւ Զարուհի Գալէմբարեան) իրենց
կարծիքը յայտնեն Ֆէմինիզմի մասին Եւրոպիկի մէջ. բնականա-
բար, ինչպէս կ'ըսէին այդ ազնիւ Տիկիները, կնոջ հարցը ո եւ է
կնոջ համար շահագրգիռ է եւ ինչ ալ ըլլան նախասիրութիւնները ամէն կին կը
տարուի իր կարծիքը յայտնելու այդ մասին:

Անձնական կարծիք մը յայտնի է որ հիմնուած կ'ըլլայ անհատական խտնուածքի
եւ նկարագրի վրայ, եւ ատով իսկ նուիրական է նոյն իսկ անոնց՝ որոնք հակառակ
կարծիք ունին. նաեւ անձնական համոզում մը որոշակի յայտնելու մէջ քաջութիւն
եւ ինքնավստահութիւն կայ անշուշտ երբ մանաւանդ այդ համոզումը մեծամասնու-
թեանը չէ:

Անաւասիկ թէ ինչո՞ւ ինքնին հետաքրքրական է մեր ամէնէն ղարդացած կիսե-
րէն մինչեւ խոնարհ մտաւորականութեան մէջ գտնուող կիներուն կարծիքը. անիկա
մասամբ պիտի ցոյց տայ մեզի թէ զէպի ո՛ւր կ'ընթանանք, թէ ընդհանուր մտաւորա-
կան շարժումը Ֆէմինիզմի ի նպաստ է թէ ոչ:

Առ այժմ սպասելով աւելի կատարեալ enquêteի գոհանանք մեր երկու ազնիւ
գրագիտուհիներու կարծիքովը՝ Նախ ըսեմ թէ իմ նպատակս չէ Ֆէմինիզմի ի նպաստ

դարձնելու ինչ որ տարտամ եւ անորոշ մնացած է այդ երկու յօդուածներուն մէջ որոնք այնքան թեր կրնան համարուիլ որքան դէմ մինակ թէ պիտի ցանկայի որ տիեզերական հանգամանք ունեցող այս խնդիրը որ մէկէ աւելի գիտուններու, իմաստասէրներու եւ գրագէտներու ուշադրութիւնը հրաւիրած է իր վրայ, առելի լրջութեամբ ի նկատի առնուէր եւ յետոյ անկա չըլլար պատճառ մը անիրաւ եւ անվահան խօսքեր ուղղելու տեսակ մը կրնար որոնք զժաղգութիւններ ունեցած են եւ որոնք ստիպուած են աշխատիլ իրենց հացը ճարելու Հոս մասնաւորապէս պիտի զբաղիմ Տիկին Զարուհիին յօդուածով, որուն մէջ յայտնի կերպով ձգտում կայ երջանիկ եւ զժաղգ դասակարգերուն մէջ որոշ սահման մը դնելու. այսինքն թէ անոնք որ երջանկութիւնն ունին կարող եւ բարեկեցիկ հայր ու ամուսին ունենալու, անոնք իրաւունք ունին գեղեցիկ եւ կին մնալու իրենց փափակ եւ նրբին ձեռքերով, տնական հաճելի գործեր ընելու, անոնք իրաւունք ունին զօրաւոր եւ հսկայ հանձարի մը, տունը սիրելու հանձարին (?). իսկ զժաղգները. ինչ կ'ըլլայ, թող անոնք աշխատին, ահաւասիկ պարագայ մը ուր ըստ Տիկին Զարուհիի Ֆէմինիզմը օգնութեան կը հասնի, այլ եւս կնոջ հացը ճարելու համար աշխատութեան հետեւանք եղող վատթարացումները նկատի չեն առնուիր, ինչ կ'ըլլայ, աղքատ կինը պէտք է շատ զժուարահաճ ըլլայ, իրաւ է որ վառարանին քովը իր տղեկը օրօրելը աւելի սիրուն բան է, բայց հաց պէտք է եւ կարող ամուսին մը չկայ որ պակսած հացը հայթայթէ բոյնին. ու աղքատ կինը պէտք է զրահաւորէ իր սիրտը բոլոր գործովանքներու, բոլոր մայրական սիրոյն եւ խանդաղատանքներուն դէմ, պէտք է մոռնայ իր բոյնին հանգստաւէտ հանդարտութիւնը դուրսի ժողովին մէջ մտնելու համար. բայց ասոր դէմ բողոքող չի կայ, ասոր դէմ ցաւի ճիչ մը ունեցող չի կայ եւ ահաւասիկ ինչ որ սակայն հաճելի պիտի ըլլար լսել մեր կիներէն.

Անմիջապէս ըսենք թէ մեզի համար խնդիրը բոլորովին տարբեր հանդամանքով կը ներկայանայ. եթէ Ֆէմինիզմ անուամբ խօսինք կրնանք սիւալ հասկցուիլ. անկա առաձգական բառ մըն է որ իր մէջ նոյն իսկ ներհակ դադափարներ կը պարունակէ եւ կրնայ ըլլալ որ անոնց մեծ մասին համամիտ չըլլանք. այլ սակայն հոս կ'առնենք Ֆէմինիզմի ամէնէն էական կէտը, զիսաւոր պայման, աշխատութիւնը. պէտք է որ կիները աշխատին ինչպէս ամէն կենդանի էակ. պէտք է որ դադրին մակարոյծներ ըլլալէ, պէտք է որ դադրին ուրիշի մը՝ ըլլայ այդ ամուսին, հայր, եղբայր, եւայլն. կորովին, սպառած ջանքերուն, յոգնութեան արդիւնքը չապել անպատկառօրէի, առանց այդ ջանքերուն մասնակից ըլլալու, պէտք է որ դադրին կ'ըսենք ուրիշին քսակը դործածելու. նախ արժանապատուութեան եւ վեհանձնութեան զգացումով եւ յետոյ որովհետեւ իրենց պարտքն է. ամէն կենդանի էակի նուիրական պարտականութիւնն է իր գոյութիւնը ապահովել ինչ չափով որ կրնայ, ու այդ չափէն աւելին վայելելու իրաւունք չունի. երբ աշխատութիւն կ'ըսենք բնականաբար չենք հասկնար այնպիսի աշխատութիւններ որ կնոջ բնութեան հակառակ են եւ հետեւաբար վատթարացնող. բայց վերջապէս, արտաքին կարգի իմաստութեան մը պէտք չկայ հասկնալու համար թէ ամէն ոք իր խառնուածքին համեմատ գործ մը պէտք է ընարէ. եւ այս պարզ խնդիրն է սակայն որ չէ հասկցուած եւ որ միշտ թիւրիմացութեանց տեղի տուած է. եւ յետոյ աշխատութիւնը կը դաւանինք ամէնուն համար առանց բացառութեան դասակարգի, կարողութիւններու եւայլն. մենք սիրտ չունինք ըսելու թէ հարուստը այսպէս ընէ աղքատը այնպէս. անտարակոյս նուազ բաղդաւորը խելացի բան մը կ'ընէ իր կարողութեանը համեմատ ասպարէզի մը մէջ մտնալով ուր սակայն բարձրացման սերմերը ըլլան. ասկէց դատ իմ մասին ոչ միայն անտարամբան այլ նաեւ անիրաւ կը գտնամ ըսելը թէ Ֆէմինիզմը լաւ է աղքատներուն հա-

մար եւ թէ հարուստները, բարեկեցիկները պէտք չունին անոր, թող այս վերջինները հաճելի եւ հրաշալի տունը սիրելու հանձարովը գոհանան :

Եւ իրաւ, արդէն ո՞վ իր տունը չի սիրեր, եւ շատ աւելի գուրաւ աշխատողը չէ՞ որ տունին կարօտը ունի, իր անկիւնին բաղձանքը օրն ի բուն ուրիշներուն տանը կամ գործատեղին զեգերելէ ետքը. քիչ մը անգուլթ չէ՞ ըսելը այդ անժառանգներուն այդ անբաղձներուն որոնք յաճախ իրենց զաւակը անուցանելու հրճուանքէն զրկուած են, «Նայեցէ՛ք մենք ինչպէս տունը կը մնանք, մեր տունը կը զարդարենք, մեր տանը գործերով կը զբաղինք (et encore!) կը թողունք որ մեր ամուսիններուն գործովանքովը շրջապատուինք մեր զաւակներուն սիրելի բեռը ունենանք թեւհրնուս վրայ, մինչեւ զեռ գուք այդ բաներէն զրկուած էք որովհետեւ կ'աշխատիք» :

Նաեւ հոս անհրաժեշտ է ըսել թէ հաց ճարելու համար աշխատողները խիստ շատ անգամ աւելի կը զբաղին տնական գործերով քան թէ բարեկեցիկ տիկինները եւ այդ պարագան համարժէք զնելը լուրջ աշխատութեան մը դէմ, պարզապէս մեր աչքին փոշի փչել է. ու յետոյ վերջապէս տունի գործերը կը վերջանան, յաւիտենականութիւն մը չեն կրնար ըլլալ, բաւական անձսրակ ըլլալու է կին մը եթէ առաւօտէն մինչեւ իրիկուն գլուխը չի կրնայ ազատել վերջապէս abrutissant գործերէն. կ'ընդունի որ յաճախ տանը գործերով զբաղիլը անհրաժեշտութիւն մըն է կնոջ համար եւ իր առաջին պարտականութիւնը, բայց անով պարծենալ, պնդել մասնաւոր հաճոյք մը զգալ քիչ մը հեաքերն են մեր մամիկներուն տարօրինակ ճաշակներուն որով երբ ուրիշ գործ չէին կրնար գտնալ եւ երբ զբաղինք բաւական բամբասած էին իրենց երկայն անգործ ժամերուն մէջ, ձանձրոյթէն տախտակ չփելու կ'ելլէին եւ կամ առաւօտէն մինչեւ իրիկուն բազմիքը կը մնային կէս թմրած վիճակի մէջ :

Ինքզինքը գիտցող կին մը այսօր ոչ կը գանգատի տնական գործերէն ոչ անոնց. մով կը պարծենայ. բարքերը փոխուած են. ինչպէս ամէն այրէ՝ կիներէ ալ կը պահանջուի այնպիսի յատկութիւններ որ բարեբաղդաբար առանց դասակարգի խըտութեան կրնան գտնուիլ ամէնէն խոնարհ ինչպէս ամէնէն բարձր շրջանակի մէջ ապրող կնոջ քով եւ որոնք մասամբ պատճառ կ'ըլլան ամէնէն արժէքաւորները, ամէնէն խելացիները, ամէնէն ռազանդաւորները իրարու մօտիկցնելու, ինչ որ չեն կրցած ընել մինչեւ հիմա ոչ կրօնական եւ ոչ ալ աշխարհական շատ մը սկզբունքներ :

Մտաւորական բարձրութիւնը որ միայն աշխատութիւնով կը նուիրագործուի, կնոջ համար ինչպէս այր մարդուն ընկերային բարձրութիւնը կ'ապահովէ այսօր, տեսակ մը ազնուականութիւն կը կազմէ որուն անդամները կրնան ընտրուած ըլլալ ամէն խաւերէն : Բայց, ազնիւ Տիկին, ապահով կրնաք ըլլալ որ հոգ ընելու պէտք չի կայ թէ ֆէմինիզմը որ աղքատներուն համար լաւ կը գտնէք՝ բարեկեցիկ ընտանիքներու մէջ ալ պիտի սպրդի. ըլլայ կին, ըլլայ այր, մարդկային արարածներ կան որոնց վրայէն ամէնէն վեհանձն եւ ամէնէն սրտապնդող, աշխատութեան եւ կատարագործութիւն հրաւիրող սկզբունքները կ'անցնին կ'երթան, կը փճանան, առանց զիրենք դղրդելու ինչպէս ամէնէն բեղմնաւոր սերմերը ամուլ հողերու վրայ :

Ստացանք Տօքթ. Ն. Տաղաւարեանի Մանրեաբանութիւն հեղինակութեան Օսմաներէն թարգմանութիւնը զոր մեծ խնամով կատարած է Տօքթ. Յովհաննէս Ոսկեան : Կեդրոնատեղին է Մատթէոսեան գրավաճառանոցը : Կը գտնուի ամէն գրավաճառի քով : Գինն է 10 դրուշ :

ԱՆԳԼԻԱՅԻՒՆ ՏՈՒՆԸ

ԵՒ

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՌԱՆՋԻՆ ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ

ՀԷՌՄԱՆ ՄՈՒԹԷՍՈՒՍ

ԵՐՐՈՐԴ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՍ

Մէն կասկածէ վեր է թէ առանձին բնակարաններու մէջ ապրիր, ամէն տեսակէտով կեանքի բարձրագոյն ձեւն է։ Անոր մէջ կը գտնուին ամէն բանէ առաջ բարոյական արժէքներ, որոնք նոյն իսկ անգին են։ Ինչպէս որ մարդուս մէկ բարձրագոյն տրամադրութիւնը կը մղէ ընտանիք մը հիմնելու, այնպէս ալ իրեն համար բնածին է ձգտումը, իրեն ու իրեններուն համար պատասպարուելու տեւական կայան մը ստեղծելու, իր առանձին պզտիկ աղջեցութեան շրջանակը, ուր կարող է ամէն բան վարել, տարածուիլ եւ բազմապատկուիլ։ Այս բնական ձգտումը, շարժիչ ոյժն է քաղաքակրթութեան իւրաքանչիւր աստիճանին վրայ գտնուող մարդ էակին, անիկա արմատն է մարդկային ընկերութեան կարգ ու սարքին, հիմունքը ամէն քաղաքակրթութեան եւ մարդկութեան իւրաքանչիւր բարոյական բարձրագոյն զարգացման։ Մարդուն համար, նոյն իսկ եթէ անիկա ամէնէն համեստ պայմաններուն մէջ գտնուի, ինքնին հասկնալի բան մը նկատուած է, իրեն յատուկ առանձին տուն մը ունենալու գաղափարը, եւ միայն մեծ քաղաքի պայմանները եղած են, որոնք իրենց բովանդակ անբնականութեամբ կրցած են իրաց վիճակը փոխել։ Եթէ արդի մարդը իր բոլոր քաղաքակրթական յաղթանակներովը այլ եւս ի վիճակի չըլլար իրեն համար առանձին տուն մը չիւնելու, պարզապէս այսօրուան տնտեսական պայմաններուն թոյլատու չըլլալուն հետեւանքով, այն ատեն մեր ժամանակին նկատմամբ հարկ պիտի ըլլար սա դատաստանը ընել որ անիկա հակառակ այնքան անլուր յառաջդիմութիւններով պարծենալուն, ի վիճակի չէ գոհացնելու մարդկային ամէնէն պարզ իրաւունքները։ Որովհետեւ անկարելի է այսօրուան մեծ քաղաքի յարկաբաժիններէն սպասել որ լրացնեն բարոյական ու ընկերային ամէն պէտքեր որոնք կապուած են առանձին բնակարաններուն, ընտանիքի սերնդական երդիքին։ Բնակարան մը, ուրկէ յառաջիկայ եղանակին, տանտիրոջ կողմէ պահանջուած կրնայ ըլլալ որ ելլենք, չի կրնար մեր մեր առտնին սէրը ամուր պահել։ Ասով մեր ընտանեկան յարկը կը սկսինք օթէլի մը սենեակին պէս նկատել։ Այն անդորր ապահովութիւնը «մեր չորս պատեւրուն մէջ» ըլլալու, այն զգացումը խաղաղութեան որ անկէց կը բղխի որ մեծ անհատականութիւնը չիւնող ոյժն է, այն զարգացումը բնութենէն մեզ տրուած բոլոր ձիրքերուն, այս ամէնը չեն կրնար մեծ քաղաքի մը վաչկատուն կեանքին մէջ գոյութիւն ունենալ, ինչպէս նոյն ինքն մեծ քաղաքը, նմանապէս մեծ քաղաքի մը խճուղեալ բնակութիւնները մարդկային ընկերութիւնը կը տանին դէպի վրդովում, խաթարում եւ տափակութիւն։

Յարկաբաժինները առանձին բնակարաններու քով կը նկատուին իբր կարօտութեան դարման տանող միջոց մը, եւ տնտեսական ամէն բարեօքում, որուն ժողովուրդ մը կը տիրանայ, պէտք է նոյն համեմատութեամբ շատցնէ առանձին բնակարաններու թիւը։ Ամէն խորադգած հոգի մեծ քաղաքի խճուղեալ կեանքի ճնշումին ներքեւ կը հեծէ։ Ով որ բախտը ունեցած է, ծնողական առանձին բնակարանի մէջ մեծնալով իր մէջ կրելու ամբողջ գանձը յիշատակներու եւ բանաստեղծական հոգւոյ

յուզումներու, այնպիսին երբեք չի կրնար երեւակայել թէ ո՛ր աստիճան ձանձրացուցիչ կերպով պարապ է մեծ քաղաքի տղու մը հոգին, որ մինչեւ իր պատանեկուս թիւնը հինգ վեց վարձու յարկաբաժիններու մէջ քաշկոտուած է: Տնտեսական եւ ճարտարարուեստական մեծ յեղաշրջութիւնները որոնց ենթակայ է այսօր ամբողջ աշխարհ, միանալով մեծ քաղաքի հրապուրիչ ժամանցներուն, մարդոց ահագին խուժ բեր կը մղեն դէպ ի հոն: Ժողովրդեան ոյժի այն անչափելի պաշարը, որ դիւղական զօրուոր կեանքի մը երջանիկ անդորրութեան մէջ սերունդներու ընթացքին ստացուած էր, մեծ քաղաքի մը հռուդեռութիւն մէջ շատ արագ կերպով կը սպառու: Մէկ սերունդի կեանքը միայն կը տեսէ, ուրկէ լեռոյ այն կարչնեղ գիւղական բ՛աւկչու թենէն կը մնայ մեծ քաղաքի աննկարագիր ժողովուրդ մը: Շատ յայտնի երեւոյթ մըն է թէ մարդոց այն մեծագոյն մասը որ իբր քաղաքակրթութեան սատարող մը որոշ դեր մը կը խաղայ, սերած է գիւղական կամ փոքր քաղաքի ծնողքներէ եւ թէ մեծ քաղաքը մտաւորապէս երբեք չէր կրնար գոյութիւն ունենալ առանց այն թարմ հոսանքին որ գիւղերէն ու փոքր քաղաքներէն դէպ ի ինքը կուգայ: «Մեր գիւղական ժողովուրդը, ըսած է Կէօթէ, կը համարուի մթերանոց մը ուրկէ միշտ նորէն կամբ թողջանան եւ կը թարմանան անկման մէջ եղող մարդկութեան մը ոյժերը: Մեծ քաղաքը արդէն ինքնին տափակցնող տպաւորութիւն մը կը գործէ, այս տպաւորութեան վրայ պէտք է աւելցնել նաեւ նոր սերունդին մեծ քաղաքներու յարկաբաժիններու մէջ ապրելու պարագան եւ այն ատեն շատ դիւրին է ըմբռնել մեծ քաղաքի բովանդակ ապականարար ազդեցութիւնը»:

Ամէնէն արժէքաւոր բանը, զոր մարդ առանձին բնակարաններու մէջ ապրած ատեն ձեռք կ'անցընէ, ատիկա բնութեան հետ սերտ առնչութիւնն է, որով մարդ թէ՛ մարմնապէս եւ թէ՛ մտաւորապէս աւելի առողջ կ'ապրի: Նոյն իսկ քաղաքի մէջ եղած առանձին բնակարանները այս տեսակէտով առաւելութիւններ ունին բաղդատմամբ յարկաբաժիններու: Եթէ այդ առանձին բնակարանը պարտէզ մըն ալ ունի քաղաքին մէջ, այն ատեն բնութեան հետ առնչութիւնը աւելի կը նուիրագործուի:

Յարկաբաժիններու համար վերջապէս ուրիշ անպատեհութիւն մըն ալ կայ, որ իր մասնաւոր նշանակութիւնը ունի ճիշդ այո օրերուս, ուր գեղարուեստական մշակումի վերադարձում մը կ'ուղղուի եւ որ իրաւ անկեալ մարդկային երջանկութիւնը վերջստին կարող պիտի ըլլար կառուցանել: Առանձինն անհատին գեղարուեստական զարգացման հիմը ո՛ր կարելի է դնել ամէնէն աւելի բայց եթէ իր տանը մէջ: Կրնա՞նք մտածել թէ գեղարուեստի այս զարգացումը կը ստացուի այսօրուան մեծ քաղաքի յարկաբաժիններով որոնք իրենց շինութեան ոճով ամէնէն աւելի վերջէն տեսածի սահման ճոխութիւնները ունին միայն: Թէեւ անմեկնելի, սակայն, արդի քաղաքակրթութեան անկեալ վիճակին համար յատկանշական է միւս կողմէ որ, գեղարուեստական միայն տարրական զարգացումով մարդիկ, կրնան մեծ քաղաքներու միջավայրին հանդուրժել: Եւ այսօրուան մեծ քաղաքի մարդիկ ոչ միայն կը հանդուրժեն իրենց միջավայրերը, այլ նոյն իսկ կը սիրեն զանոնք: Դաստիարակութիւն բառին զաւարտարին մէջ թիւրիմացութիւն մը պէտք է որ մտած ըլլայ: Որովհետեւ ամէն ժամանակ տական կարեւոր տարր մըն ալ գոյութիւն ունեցած է: Ներկայ մարդկութեան գեղեցկագիտական ձգտումներուն մէջ սա կէտը հարկ է ճշդել որ, արուեստագիտական զարգացումը առանձին անհատով է որ կրնայ սկսիլ եւ այդ առանձին անհատն ալ իր արուեստագիտական ճաշակը կարող է ի գործ դնել իր մերձաւոր շրջանակը դժած ատեն, իր բնակարանին մէջ: Դեղարուեստներու պատմութեան ուսումնասիրութեամբ, ոճերու ճանաչողութեամբ, թանգարաններ այցելելով եւ ուրիշ՝ արուեստները մշակե-

լու յատուկ նոր սկզբունքներով միայն չէ որ մարդս կարող է անվրէպ հասնիլ իր նպատակին, որ է գեղեցկագիտական տարրն ալ ունենալ իր դաստիարակութեան մէջ : Եթէ արդի մարդկային ընկերութիւնը կազմող անհատները չեն յաջողիր անձնապէս գեղեցկագիտութենէն խորհելու, այն ատեն գեղեցկագիտական ամէն ծանօթութիւն իրեն համար օգուտ մը չպիտի ունենայ, եւ ինքն ալ այնքան անգեղեցկագիտական պիտի մնայ, որքան այն երաժշտասէրը, որ երաժշտական ըլլալ կ'ուզէ երաժշտութեան պատմութիւնը միայն ուսումնասիրելով :

Շատ պարզ է որ, առանձին բնակարանն է ըստ մեզ փողովրդեան արուեստագիտական դաստիարակութեան հիմը : Առանձին, մանաւանդ բնակողին կողմէ ուղղակի չինել տրուած բնակարանը ինքնին տէրը զարդարանքներ ընելու կը մզէ, եւ ասով անմիջական կերպով կ'առաջնորդէ արուեստագիտական գործունէութեան մը : Առանձին բնակարանէն է որ իւրաքանչիւրը կարող պիտի ըլլայ իրեն հետ բերել բանալին, դուրսը, ամէնուն կողմէ մշակուած արուեստին, եւ գէթ կարելիութիւնը պիտի ունենայ մօտենալու այսօրուան արուեստագէտներու արուեստին : Այսօրուան՝ Արուեստի տեսակէտով պակասաւոր մարդկային ընկերութեան վրայ չի կայ թերեւս աւելի յատկանշական բան մը բայց եթէ կատարեալ անկարողութիւնը, ճարտարապետութեան մէջ քայլ մը աւելի յառաջ երթալու : Ճարտարապետական հասկացողութեան պառակտուած թելիւրէն պէտք չէ՞ որ կորսուած առանձին բնակարաններու ճաշակը հիւսուէր :

ԳՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

Կը տեղեկանանք թէ մինչեւ յառաջիկայ մայիս 15 Գրիգոր Զոհրապ հրապարակ պիտի հանէ չորս հատորներ, որոնց մէջ դասաւորուած պիտի ըլլան իր ցարդ հրատարակած ու անտիպ գրութիւնները : Հատորներէն մին պիտի պարունակէ Յանգոթ Դեմքերու հանրածանօթ շարքը. երկրորդը՝ իմ ծաղիկներս, բանաստեղծութեանց հատոր մըն է. երրորդը՝ Նորալիպներուն հաւաքածոն է եւ չորրորդը՝ որ իմ յիշատակներս կը կոչուի, կը բովանդակէ այլ եւ այլ գրական հատուածներ :

Դարձեալ, մօտ օրէն պիտի ողջունենք Ռ. Յ. Պէրպէրեանի մէկ նոր հրատարակութիւնը, Խոմք եւ Յոմք, որ անտիպ եւ տպեալ բանաստեղծութեանց հատոր մը պիտի ըլլայ, վիէննական տպագրութեամբ :

Ստոյգ աղբիւրէ կ'իմանանք թէ Աղեքս. Փանոսեան այս պահուս կը դասաւորէ իր անտիպ եւ տպեալ բանաստեղծութիւնները, զանոնք չորս հինգ առանձին ստուար հատորներու մէջ ամփոփելու մտածումով :

Տոք. Յովսէփ Տէր Ստեփանեան այս օրերս հրապարակ կը հանէ իր Կես բժշկական յօդուածները պարունակող գրքոյի մը :

Գաւառացի տաղանդաւոր գրագէտ Ռուբէն Զարդարեան դիտաւորութիւն ունի մօտերս իզմիր երթալու այն տեղ հաստատուելու համար :

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՊԱՀԱՐՁԱՆ

Ա.—ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ (*)

Յարաբերական ջեղեալութիւններ

73.— Ամուսնութիւնը յարաբերական չեղեալութիւնով վարակուած կ'ըլլայ երկու պարագայի մէջ. 1. Երբոր ամուսիններուն հաւանութիւնը եղծուած է. 2. Երբոր ամուսիններէն մէկը, ամուսնական չափահասութիւն չունի եւ ծնողներուն կամ ընտանեկան ժողովին հաւանութիւնը չէ առնուած:

74.— Երբոր ամուսիններուն կամ անոնցմէ մէկուն հաւանութիւնը եղծուած է: Հաւանութեան բացակայութիւնը չէ որ կ'ենթադրենք հոս, ինչ որ ամուսնութիւնը ոչ միայն չեղեալ, այլ անգոյ պիտի ընել: Կ'ենթադրենք ան պարագան որ երկու ամուսիններուն հաւանութիւնը գոյութիւն ունի, բայց գէթ մէկ կողմինը, եղծուած, այսինքն՝ բարոյապէս խորապէս այլափոխուած է: Որո՞նք են այն թերութիւնները որոնք կրնան այլափոխել ամուսիններուն կամ անոնցմէ մէկուն հաւանութիւնը, ամուսնութեան ջնջում առաջ բերելու աստիճան: Օրէնսդիրը երկու պատճառ միայն կը ցուցնէ. մէյ մը բռնադատութիւնը որ հաւանութիւն տուողին անկախութիւնը կը կաշկանդէ ու կանգամաւործէ, մէյ մըն ալ անձի սխալաւուծ մը (յօդ. 180), ինքնութիւնը որ սովորական պայմանագրութիւններու մէջ ջնջումի պատճառ մըն է, ազդեցութիւն չընելը ամուսնութեան վաւերականութեան վրայ: *En mariage trompe qui peut*, կրսէ հին առած մը: Ինքնութիւնները, աւա՛ղ, խիստ յաճախադէպ են ամուսնութեան յանդող բանակցութիւններու մէջ: Եթէ օրէնսդիրը ամէնուն ալ կարեւորութիւն տար եւ չեղեալութեան իրաւացի պատճառներ նկատէր, ամուսնական հիմն սրկութեան շէնքը պիտի խարխլէր եւ ընկերային կարգուսարքը պիտի վտանգուէր:

Այս ըսելէ վերջ, անցնինք ուսումնասիրել այն երկու թերութիւնները զորս օրէնսդիրը կընդունի նկատի առնել. բռնադատութիւնը ու սխալանքը:

75.— Բռնադատութիւնը: Բռնադատութիւնը վախի ներգործութիւնն է. Մէկուն վրայ կարելի է բռնադատութիւն ընել, գէշ վարմունքի ենթարկելով զայն, կամ սպառնալով, որպէս զի հաւանութիւն յայտնէ: Ըսել է երկու տեսակ բռնադատութիւն կայ, ֆիզիքական բռնադատութիւն որ գէշ վարմունքէ առաջ կուգայ, եւ բարոյական բռնադատութիւն որ սպառնալիքի արդիւնք է:

Բռնութեան տակ տուած հաւանութիւնը, որ բարոյականութեան մէջ խորապէս այլափոխուած է, անկաշկանդ չէ: Ուստի օրէնքը կը թոյլատրէ բռնադատութեան զոհ եղած ամուսինին ամուսնութեան ջնջում պահանջել: «Այն ամուսնութիւնը որ կատարուած է, առանց երկու ամուսիններուն, կամ անոնցմէ մէկուն ազատ կամեցողութեան, կարելի է ջնջել պայմանով որ երկու ամուսինները կամ այն ամուսինը միայն պահանջէ այդ ջնջումը, որ բռնութեան տակ հաւանութիւն յայտնած է» (յօդ. 180): Որով, երբ երիտասարդ մը դեռատի աղջկան մը հետ, յանցանքի պահուն իսկ բռնութեամբ կը խոստանայ ամուսնանալ անոր հետ եւ կ'ամուսնանայ ալ, աղջկանը հօր կողմէն եղած մահուան սպառնալիքի մը ազդեցութեանը տակ, բռնադատուած ամուսինը, իրաւունք ունի ամուսնութեան ջնջում պահանջելու:

Բռնութեան տակ տրուած հաւանութիւն մը, հաւանութեան բացարձակ բացակայութիւն չի նշանակեր, որովհետեւ որչափ ալ այլափոխուած ըլլայ ոն, հաւանութիւնը գոյութիւն ունի միշտ, քանի որ յայտնուած է ան քաղաքային պաշտօնեային առջեւ: Եթէ գէշ վարմունքի վախով տրուած է ան,

մարդ կրնայ հաւանութիւն չիտալ և գէշ վարմանքի տոկալ։ Ենթական երբոր հաւանութիւն կը յայտնէ, ատով իսկ երկու չարիքի փոքրագոյնը ընտրած կըլլայ, ինչ որ կ'ապացուցանէ թէ հաւանութեան բացարձակ մերժում մը չիկայ։

Առեւանգութիւնը, առաջ ամուսնութեան ջնջող պատճառ մըն էր. հիմա անանկ չէ։ Առեւանգութեան անձը միայն ամուսնութեան ջնջում պահանջելու իրաւունք ունի, ան ալ եթէ կարենայ ապացուցանել որ իր ազատ կամեցողութիւնովը հաճութիւն յայտնած չէ։

Կայ նաև հաւանութեան թերութիւն մը որ բռնադատութեան շատ կը մտնայ. հրապուրանքը։ Հրապուրուողը այնչափ ինքրիմէն ելած, կուրացած է որ իր կամքը մտած է ալ հրապուրողին ազդեցութեանը տակ և այդ պարագային իր յայտնած հաւանութիւնը ընդունելի ըլլալու չէ։ Ասիկա խնդիր է իրաւագիտական վարդապետութեան մէջ։ Բայց շատերը կը տարուին խորհելու որ հրապուրանքը աւելի խարէութեան մօտ է քան թէ բռնադատութեան և գիտենք որ խարէութիւնը ջնջող պատճառ մը չէ ամուսնութեան մէջ։ Այդ խնդիրը աւելի անչափահասներուն համար կարեւորութիւն ստացած է մեր հին օրէնքին օրէնագրութեան մէջ, բայց արդի օրէնագիրը զանոնք իրաւացիօրէն ու բաւականապէս պաշտպանած է արդէն այդ պարագային գէժ, ծնողներուն կամ ուրիշ մեծերու հաւանութիւնը պահանջելով։

76.— Ախալանքը։ «Երբոր անձի սխալութիւն կայ, ամուսնութեան ջնջում կրնայ պահանջուիլ երկու ամուսնիկներէն անկէ որ այդ սխալին գոհ գացած է» (107, 180)։ Ախալանքը ընդհանրապէս է արդիւնքը այն անձի։ Դժուարութեան դոր կազմած ենք անձի մը կամ իրի մը վրայ։ Այն ամէն սխալանք, որուն մէջ կ'իյնայ ամուսիններէն մէկը, միւսին անձին յարակից մէկ պարագային նկատմամբ, ամուսնութեան ջնջումին պատճառ չի կրնար ըլլալ, նոյն իսկ երբոր այդ սխալանքը արդիւնք է շրմագինին կամ երրորդի մը խարէութեան։ Այսպէս ես՝ առած տեղեկութիւններուս վրայ հիմնուելով, կամուսնանամ կնկան մը հետ զոր հարուստ կը կարծեմ եւ անգամ մը պսակուելէս ետքը, կը նշմարեմ որ մէկ կուտ չունի. եւ կամ, ինչ որ աւելի ծանրակշիռ է, ես՝ առաքինազարդ կնկան մը հետ ամուսնանալ կը կարծեմ, մինչդեռ կը տեսնամ որ առած կինս ամենունը եղած է իմ ըլլալէ առաջ . . . Յայտնի է որ, չեմ կրնար ամուսնութեան ջնջում խնդրել։ Ինչ է ուրեմն այն սխալանքը, որ հոս, ամուսնութեան ջնջումի տեղի կրնայ կոր տալ։ Յօդ. 180ը կը պատասխանէ. «անձի սխալութիւն»։ Դժուարութիւնը գտնալն է այդ բացատրութեան իմաստը եւ այդ խնդիրը ձանր վէճի առարկայ է, օրէնսդիտական հեղինակութիւններու մէջ։

Բայց կերեւայ թէ համաձայնութիւն կայ մէկ կէտի մը վրայ, այսինքն թէ անձի սխալութիւն կայ, հետեւաբար եւ ամուսնութեան ջնջում, ամէն անգամ որ, մէկը ամուսնացած կը գտնայ ինքզինքը, իր ամուսին առնել կարծած մարդէն կամ կնոջմէն տարբեր անձի մը հետ, կամ մէկ խօսքով, ամէն անգամ որ ամուսիններէն մէկուն ունեցած սխալանքը տեղի կուենայ ինքնութեան (identité) վրայ իսկ, այն անձին որուն հետ կարգուելի կ'երեւակայէր։ Ասիկա տեղի կուտայ երկու պարագայի.

1. Երբ ֆիզիքական մասին վրայ է սխալը։ Ասիկա օրէնքի գիտութեան գործածած բացատրութիւնն է, եւ կը նշանակէ այն սխալումը՝ որ առաջ կուգայ անձի փոփոխութենէն։ Օրինակ, ես կ'ուզեմ ամուսնանալ Սրբուհին հետ՝ որուն ձեռքը խնդրած եւ ստացած եմ. անոր տեղը Բէնուհին կը ներկայանայ քաղաքային պաշտօնակցին առջեւ, եւ ես կարծելով որ Սրբուհին է քովինս, հաւանութիւնս կուտամ հետը ամուսնանալու համար։ Աւելորդ է ըսել որ այս պարագան շատ հազուադէպ է. գործնականի մէջ նոյն իսկ հաւանական չէ որ պատահած ըլլայ իրաւ ալ, ատիկա կենթադրէ այնչափ դժուար իրադրութիւնք պայմաններու գործակցութիւն մը որ իրաւունք կ'ունենանք զարմանալու, երբ պատմութիւնը մեզ կ'ընծայէ, օրինակ մը որ սակայն միակն է իր տեսակին մէջ. Յակոբ որ իր հօրեղբորը աղջիկ Լիան հետ կը կարգուելի, երբ իր նպատակն էր Ռաշէլը առնել։

2. Երբ անձին քաղաքային մասին վրայ է սխալը։ Այսպէս, իմ նախկին բարեկամ.

ներէս մէկը որ Աւստրալիա կը բնակի, աղջիկս կ'ուզէ իր տղուն համար զոր անունով միայն կը ճանչնամ: Խնդրանքին հաճութիւն յայտնած ըլլալով, բաղդախնդիրին մէկը կը ներկայանայ կեղծանունով, ստայօդ թուղթերով՝ եւ կը կարգուի աղջկանս հետ որ կը կարծէ իր խօսք տուած անձին հետ ամուսնացած ըլլալ: Անձի սխալութիւն կայ հոս եւ աղջիկս, որ զոհ եղած է այդ սխալին, կրնայ ամուսնութեան ջնջում պահանջել: Հոս, սխալը քաղաքային անձին վրայ է, եւ ոչ թէ ֆիզիքական անձին վրայ. ինչու որ աղջիկս, քաղաքային պաշտօնեային առջեւ ուղեց ամուսնանալ այն մարդուն հետ իսկ որուն հետ ամուսնացաւ, մինակ թէ ինք զայն իմ բարեկամիս տղան կը կարծէր եւ այն միտքով կ'առնէր, մինչդեռ ան՝ անկէ զատ որ եւ է մէկը կրնար ըլլալ. անանկ որ, վերջ ի վերջոյ, ան իր առնել կարծած մարդէն տարբեր մարդ մը առած եղաւ: Ամուսնութիւնը չեղեալ է այդ պարագային ալ մէջ:

Ամուսնութիւնը չեղեալ նկատելու համար ֆիզիքական կամ քաղաքային անձի սխալումէն դուրս, չի՞ կրնար ուրիշ սխալումներ ալ գտնուիլ: Հոս է որ ծանր վէճ կայ ըսինք քիչ առաջ: Հեղինակներու մեծամասնութիւնը կընդունի որ անձին յասկութիւններուն վրայ սխալ մը, կարգ մը պարագաներու մէջ կրնայ ամուսնութեան ջնջում առաջ բերել: Բայց որոնք են այդ յատկութիւնները, ճիշդ: Հոս է որ անհամաձայնութիւնը ծայր կուտայ և ամէն մարդ իրարու հակառակ կարծիքներ կը յայտնէ: Դատական աշխարհն ալ երկարատեւ վարանոտ մնացած է այն հակառակաօսութիւններուն մէջ. բայց այսօր վերջնական որոշումի մը յանդած ըլլալ կ'երեւայ: Վճռաբեկ ատենին հանդիսաւորապէս տուած մէկ վճիռէն ի վեր: Խնդիրը աղջկան մը վրայ էր որ իր ամուսնութեան ջնջումը կը պահանջէր, ինչու որ հակառակ իր էրիկը, իր առնել ուզած անձը ըլլալուն, այսինքն ֆիզիքական ու քաղաքային տեսակետով նոյն մարդը ըլլալուն, իր անցեալին մէջ ունեցած էր բոն մը զոր ինք կանգիտանար. մարդը նախկին թիապարտ մըն էր, իր պատիժը կրած և ողատ արձակուած: Աղջիկը կը պնդէր որ ինք պատուաւոր մարդ մը առնել կը կարծէր, չէ թէ նախկին չարագործ մը, ինչ որ իրմէն խնամով ծածկուած էր: Դատարանը իրաւունք չի տուաւ իրեն ինչու որ հոս անձին ֆիզիքական կամ քաղաքային սխալումը չեկար, այլ հանգամանի չգիտութիւն մը որ նախատեսուած չէ օրինադրքին մէջ: Այդ կարգի օրինական փոփոխութիւն մը քանի քանի անգամ եկած է Պետական Խորհուրդի սեղանին վրայ, բայց հիմա վերջնապէս բարձի թողի եղած է:

(Շարունակելի)

ՊՈՏՐԻ ԼԱՔԱՆԹԻՆՐԻ

ՆՇԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Անցեալ կիրակի Բերա, Ստեփան էֆ. Տէր Ներսէսեանի բնակարանին մէջ տեղի ունեցաւ նշանախօսութիւնը Պետրոս էֆ. Կարապետեանի, ընդ Օրիորդ Արուսեակ Տէր Ներսէսեանի, երկու կողմի ազգականներու եւ բարեկամներու ներկայութեան:

Պետրոս էֆ. Կարապետեան, քարտուղար Պետական Խորհրդոյ Նախագահ Ատենին, ազգային շրջանակին մէջ ալ իրեն համար կարեւոր դիրք մը ստեղծած է իբր մասնագէտ ուսուցիչ Օսմաներէն լեզուի եւ հեղինակ Օսմաներէնի ուսուցման մեթոտաւոր դասագիրքերու: Օրիորդ Արուսեակ Տէր Ներսէսեան, տէր խնամեալ դաստիարակութեան եւ օգտուած լաւագոյն ձիրքերով, կոչուած է լաւագոյն ընկերը ըլլալ Պետրոս էֆ. Կարապետեանի:

Խմբագրութիւնս կը փութայ այդ բարեղէպ խնամութեան առթիւ իր շնորհաւորութիւնները յայտնել խօսեցեալներուն եւ երկու կողմանց ազգականներուն:

ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԵՏՆԵՐՈՒ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐ

(Ֆ Է Մ Ի Ն Ա)

ՐՈՒԵՍՏԱԳԵՏՆԵՐՈՒ ընտանիք. ինչ փափուկ բանաստեղծութիւն մը կը պարունակեն իրենց մէջ այս բառերը. համաձայնութիւն, սքանչելի աղնուացում ընտանեկան յարկի եււն. պիտի ըսեն լաւատեսները. ընտանեկան պարտականութիւններու լքում, վէճեր եւ նախանձ, պիտի առարկեն յոռետեսները: Այս վերջիններուն հաստատելու համար իրենց սխալ ըմբռնումը մէջ կը բերենք շատ մը գեղեցիկ օրինակներ: Բարիզի ամէնէն նշանաւոր նկարիչներէն մէկ քանինքն ամուսնացած են արուեստակից տիկիններու հետ. ասոնցմէ ամէնէն փառաւոր տիպարը կը կազմեն Տէր եւ Տիկին Պէնար որ կը բնակին Կիյօմ-Թէլ փողոցին մէջ գեղեցիկ եւ պարզ տուն մը. տան տէրը Ալպէր Պէրնար պատի նկարներու վարպետը որ միեւնոյն ատեն լաւ բօրթրէներ չինած է գեղջուկ աղնուականի եւ ըսելով մը ունի. իր կինը ճանչցած է Հոռմի մէջ երբ գեռ ինքը պատանի Վիլլա Մէտիսիսի մէջ եւ արձանագործ Վիթալ Տիւպրէի աղջկը առաջին յաջողութիւններն կ'ունենային: Օր. Տիւպրէյ սքանչելի արձաններ կը չիներ. հոն առաջին անգամ գիրար ճանչնալով իրարու հետ ամուսնացած են եւ իրենց միութիւնը ամէնէն երջանիկներէն եղած է:

Ուրիշ արուեստագէտներու զոյգ մըն է Տէր եւ Տիկին Լիւսիէն Սիմօն. այս իրապաշտ նկարիչը որ այնքան կեանքով լեցուն պատկերներ չինած է չափազանց կը տարակուսի ինքզինքին վրայ. «Իր գործը հասարակութեան ներկայացնելը տանջանք մըն է ինքզինքին համար» կ'ըսէ ժաք Պանշ. բարերազգարար իր կինը հանդարտեցրնող աղղեցութիւն մը ունի իր ամուսնոյն վրայ. Տիկին Սիմօն լայնօրէն յղացուած գործեր ունի որոնք ցուցադրած է յաջողութեամբ, իր ամուսնոյն շատ մը գործերուն պահպանումը իրեն կը պարտինք, առանց իր հասկացողութեանը եւ ամուսնոյն վրայ ունեցած անուշ աղղեցութեանը նկարչին պատկերներէն շատերը ջնջուած պիտի ըլլային իբրեւ անբաւական եւ անյաջող գործեր:

Երբ նկարիչ ընտանիքներու վրայ է խօսքերնիս, չենք կրնար չի յիշել Տիկին Վերթիւի Տըմօն Պրիթօն որ ամառ ձմեռ Զովեզերքը կը բնակի, իր ամուսնոյն հետ գեղջկական կեանքը նախընտրելով քաղաքի կեանքէն: Հոչակաւոր Քարիէրի ընտանիքին մէջ երկու արուեստագէտներ կան. իր աղջկը եւ տղան. Քարօլիւս Տիւրանի կինն ալ մեծ արժանիք ունեցող արուեստագէտ մըն է. կարելի է անհունապէս երկարել շարքը այն երջանիկ ընտանիքներուն ուր այդ ու կին արուեստով կ'ըրադին եւ յաճախ նոյն արուեստով, այս առթիւ յիշեն Տիկին Ժանիօ որ սքանչելի ջրաներկներ ունի. իր ամուսինը նախկին զինուորական մը այսօր կը ներկայանայ իբր ամէնէն յաջող զինուորական նկարիչներէն մէկը իր ինքնուրոյն տաղանդով: Տիկին Ժանիօի սալօնը արուեստի եւ գրականութեան ներկայացուցիչներու կեդրոն մըն է. հոն կը տեսնուի տանտիրուհիին պատկերը ժաք Պանշէն, Տրկայի, Բիւվիսի, Տուէզի, Պարթօլօմի պատկերներ. եւ իրենց մտերիմ բարեկամներն են, Հանրի տը Ռէնէիէ, Բօլ Հէրվիէօ, Ժօրժ Լըքօնթ, Ապէլ Հէրման, Լէօն Տօմէ եւայլն. վերջապէս բոլոր այս երջանիկ ամուսիններու առողանցումը ամօքող եւ չափազանց թելադրիչ բան մը ունի իր մէջ երբ միւս կողմէ ի նկակի առնենք ըլլոր անպարզին բողոքները կնոջ աշխատութեան դէմ՝ հիմնուած սա սխալ սկզբունքին վրայ թէ կնոջ համար զբաղումը զինքը իր պարտականութիւններէն կը հեռացնէ. այս կարգի օրինակները սակայն ամէն արարկութիւններէ աւելի ուժով կը հաստատեն աշխատութեան բարերար աղղեցութիւնը ամէն կիներուն համար: